

ORIENTACIONS SOBRE EL TRACTAMENT DE LA IGUALTAT DE GÈNERE I LA DIVERSITAT CULTURAL EN EL MATERIAL DIDÀCTIC

Abril 2018

1. Introducció	4
2. Objectiu general i objectius específics.....	7
1. Potenciar la igualtat de gènere	7
2. Contribuir al reconeixement de la diferència cultural en un marc de valors compartits.....	7
3. Potenciar la igualtat de gènere	8
3.1 Definició	8
3.2 Orientacions per aplicar en els materials didàctics	9
4. Contribuir al reconeixement de la diferència cultural en un marc de valors compartits.....	12
4.1 Definició	12
4.2 Orientacions per aplicar en els materials didàctics	13
5. Decàleg d'orientacions pràctiques per un material didàctic igualitari i intercultural.	15

1. Introducció

Un objectiu de primer ordre del Departament d'Ensenyament és el de donar resposta als nous reptes educatius que planteja la creixent complexitat i pluralitat que ha anat adquirint la societat catalana. Per fer-ho possible es necessita una acció coordinada dels diferents agents que intervenen a l'acció educativa, i per tant, també dels agents generadors de continguts didàctics i llibres de text com a complement imprescindible de la tasca que es du a terme als centres educatius.

L'existència del marc normatiu en l'àmbit de la igualtat¹, ha de garantir una acció educadora que potenciï la igualtat real d'oportunitats i valori indistintament l'experiència, les aptituds i l'aportació social i cultural de dones i homes, en igualtat de drets, sense estereotips sexistes ni actituds discriminatòries per raó de gènere.

Les Nacions Unides van aprovar el 25 de setembre de 2015 els objectius de l'Agenda 2030 de Desenvolupament Sostenible, on es planteja el repte d'assolir l'Objectiu 5 de Desenvolupament sostenible *Igualtat de gènere*, basat en *Aconseguir la igualtat de gènere i apoderar totes les dones i nenes*.

D'altra banda, el Parlament europeu,² en la seva resolució de 19 de gener de 2016 insta als estats membres a promoure un enfocament educatiu intercultural i basat en valors per promoure el respecte mutu, la inclusió i el valor de la diferència en un marc de valors compartits.

Cal destacar el desenvolupament del nou concepte de competència global que sorgeix del

¹ La Llei 12/2009, del 10 de juliol, d'educació estableix, a l'article 2 apartat m, la coeducació com a principi rector del sistema educatiu, la Llei 11/2014, de 10 d'octubre per a garantir els drets de lesbianes, transgènere i intersexuals i per eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia, dedica el seu article 12 al principi de coeducació, la Llei 17/2015, del 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes dedica el seu article 21 a la coeducació i el Pla per a la Igualtat de gènere en el sistema educatiu (Acord de Govern de 20/01/2015) que desplega el seu objectiu 2 vinculat a la coeducació.

² Resolució del Parlament Europeu de 19 de gener de 2016 sobre el paper del diàleg intercultural, la diversitat cultural i l'educació en la promoció dels valors fonamentals de la UE

document de l'OCDE sobre "Marc de la competència global. PISA 2018"³, que la defineix com una capacitat multidimensional que recull, entre d'altres, les habilitats i capacitats pròpies d'una perspectiva intercultural.

En aquest mateix sentit, el currículum escolar⁴ estableix la contribució de l'educació a conèixer, valorar i respectar els valors bàsics i la manera de viure de la pròpia cultura i d'altres cultures en un marc de valors compartits fomentant l'educació intercultural.

En la mateixa línia, una de les finalitats de la formació professional recollides en la Llei 10/2015, del 19 de juny, de formació i qualificació professionals és combatre els estereotips de gènere, que afecten la continuïtat dels estudis, l'elecció d'un ofici i l'orientació de la carrera professional o que provoquen un tracte desfavorable per raó de gènere o d'orientació afectiva i sexual.

Així mateix, el Decret 150/2017, de 17 d'octubre, de l'atenció educativa a l'alumnat en el marc d'un sistema educatiu inclusiu, estableix la necessitat de cercar la personalització de l'aprenentatge i dissenyar activitats i materials que permetin l'avenç de tots i cadascun dels alumnes, tenint en compte que poden presentar àmplies diferències en les seves capacitats, en les aptituds, actituds i els ritmes, i en les maneres d'interessar-se per l'aprenentatge, i de percebre, comprendre i expressar el coneixement.

El nou paradigma de la formació i els recursos educatius, la consolidació de les TIC i les TAC dins de l'entorn educatiu, l'impuls dels entorns virtuals d'aprenentatge i l'elaboració col·laborativa de continguts, ens aporta una pluralitat de fons d'informació i de possibles vies de creació de continguts, que ja no limita l'origen a les editorials de materials didàctics i llibres de text, sinó que ens situa en un escenari on cada docent és també creador de continguts didàctics que generen aprenentatge amb el seu alumnat i a la xarxa en general.

Els materials educatius han de ser instruments facilitadors i incentivadors de les estratègies

³ Les persones amb competència global poden examinar qüestions locals, globals i interculturals, comprendre i apreciar diferents perspectives i visions del món, interactuar amb èxit i ésser respectuoses amb les altres persones, a més de prendre mesures responsables cap a la sostenibilitat i el benestar col·lectiu

⁴ Currículum educació primària. Decret 119/2015, de 23 de juny, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària i l'Ordre ens/164/2016, de 14 de juny, per la qual es determinen el procediment i els documents i requisits formals del procés d'avaluació en l'educació primària. Currículum de l'educació secundària obligatòria, Decret 187/2015, de 25 d'agost, d'ordenació dels ensenyaments d'educació secundària obligatòria, contempla, a l'article 3 apartat f, el foment de l'educació intercultural.

i suports d'atenció a les diferents necessitats educatives que permeten millorar l'equitat escolar i l'assoliment de les competències bàsiques de tot l'alumnat.

Aquest document ofereix orientacions perquè els diferents agents generadors de continguts educatius donin resposta a la normativa establerta i elaborin materials que es regeixin per l'equitat com a garant del desenvolupament de les persones, potenciïn la igualtat real entre homes i dones, i representin la pluralitat de la nostra societat.

2. Objectiu general i objectius específics

L'objectiu principal del present document és facilitar orientacions, eines i recursos a totes les persones creadores de materials didàctics i llibres de text, a fi que aquests afavoreixin l'equitat, la igualtat i el respecte a la diferència en un marc de valors compartits en els processos d'ensenyament i aprenentatge.

És precís presentar de manera unívoca, tant en els aspectes icònics, com en els textuals, tant en els aspectes explícits com en els implícits, el reconeixement de la igualtat en dignitat de totes les persones com a condició bàsica, i garantir que la diversitat d'alumnat hi sigui representada.

Per assolir aquest objectiu s'aborden dos objectius específics que entenem han d'orientar l'elaboració de materials didàctics:

1. **Potenciar la igualtat de gènere**. Fer efectiu el principi de la coeducació i la perspectiva de gènere incorporant-los a tots els nivells i modalitats del sistema educatiu amb l'efecte d'afavorir el desenvolupament de l'alumnat al marge dels estereotips i rols de gènere, i de garantir una orientació acadèmica i professional lliure de biaixos sexistes i androcèntrics.
2. **Contribuir al reconeixement de la diferència cultural en un marc de valors compartits**. Capacitar tot l'alumnat per viure i convidaure en un món plural des del diàleg i la interrelació. Entenent la diferència com una riquesa i posant de manifest la necessitat de treballar per construir un model de societat obert, democràtic, respectuós i cohesionador.

3. Potenciar la igualtat de gènere

3.1 Definició

La **igualtat de gènere**, recollida en el marc normatiu detallat en la introducció i d'acord amb la *Llei 17/2015, del 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes*, és garantir la condició d'ésser iguals homes i dones en les possibilitats de desenvolupament personal i de presa de decisions, sense les limitacions fomentades pels rols de gènere tradicionals, per la qual cosa els diferents comportaments, aspiracions i necessitats de dones i d'homes són igualment considerats, valorats i afavorits.

La coeducació és l'acció educadora que potencia la igualtat real d'oportunitats i valora indistintament l'experiència, les aptituds i l'aportació social i cultural de dones i homes, en igualtat de drets, sense estereotips sexistes, homofòbics, bifòbics, transfòbics o androcèntrics ni actituds discriminatòries per raó de sexe, orientació sexual, identitat de gènere o expressió de gènere.

La coeducació proporciona tant a l'alumnat, com al professorat i a tota la comunitat escolar, estratègies per modificar possibles relacions de poder, d'abús i de limitacions estereotipades per a cada gènere, esdevenint així agents de transformació.

Una bona **acció coeducadora** és fonamental per promoure la igualtat efectiva entre dones i homes, alhora que ajuda a prevenir la violència, a reduir conductes de risc i a facilitar la detecció prematura de relacions abusives.

Els llibres de text i materials didàctics, configuren una concepció del món, de les persones i de les coses, que reproduïxen rols de gènere i que es transmeten mitjançant diverses formes de llenguatge (escrit, icònic, explícit, implícit...).

Hem d'analitzar amb perspectiva de gènere tant la presència/absència masculina i femenina en els textos escrits com en les imatges de tota mena; la forma de presentar els continguts conceptuals, els procediments o els valors; les activitats d'aprenentatge i les recomanacions que s'adrecen a l'alumnat i al professorat.

3.2 Orientacions per aplicar en els materials didàctics

- Reproduir situacions quotidianes amb representació equitativa dels sexes, que no se'n magnifiquin ni ridiculitzin cap i que no atribueixin sistemàticament a cap d'ells uns papers socials o professionals predeterminats.
- Garantir que les diferents formes de llenguatge utilitzats estan lliures d'estereotips i prejudicis pel que fa al gènere.

Exemple estereotip sexista en un text:

- Reproduir rols estereotipats en l'àmbit familiar: *Recorda a la teva mare que quan tingui un moment et cusi el botó de la bata.*
- Referir-se a professions majoritàriament associades al gènere masculí: *Va venir el bomber i va rescatar la meva gata de la teulada*
- *El tècnic audiovisual realitzarà el muntatge per a la setmana vinent.*

Exemple prejudici sexista pel que fa a la imatge:

- *Nens jugant a futbol al pati de l'escola mentre les nenes xerren en una cantonada.*
 - *Nois jugant a la play mentre la germana cuida del germà petit.*
 - *Nenes sempre amb faldilles i cabell llarg.*
 - *Representar els nens amb rols de valentia davant situacions de risc (esports d'aventura, utilització de pirotècnia...) front a la representació de les nenes amb rols de passivitat i necessitat de protecció.*
 - *Representar les educadores infantils fent maternatge i oblidar les tasques de planificació educativa.*
 - *Representar els oficis i professions industrials únicament amb joves i homes*
 - *Representar els oficis i professionals amb i estereotips (els nois fent feines dures i amb vestimenta bruta, i les noies porten bates blanques i netes)*
- Utilitzar varietat d'imatges perquè tots els sexes quedin representats amb el mateix nivell de jerarquia i es garanteixi l'equilibri en la seva freqüència d'aparició en il·lustracions i fotografies.

- Fer aflorar la importància de la dona en els diferents àmbits de la societat incloent en els materials didàctics i les activitats d'aprenentatge la representació d'escriptores, científiques, artistes, pensadores...
- Garantir la presència de les dones en els materials audiovisuals professionalitzadors per als ensenyaments professionals.
- Representar els diferents models familiars en els materials.
- Incloure en les diferents activitats i materials d'aprenentatge models familiars on s'hi representin tasques domèstiques i de cura amb corresponsabilitat i igualtat de gènere.
- Garantir que els rols que desenvolupen les noies/dones en els materials didàctics o activitats, trenquen els estereotips de gènere, és a dir, que hi hagi dones matemàtiques, metgesses, informàtiques, emprenedores, esportistes, aventureres....

Pel que fa als usos del llenguatge no sexista en els materials didàctics, **amb la voluntat de precisar o emfasitzar la referència a nenes, noies i dones dins dels textos educatius**, d'acord amb al *Guia d'usos no sexistes del llenguatge* de la Direcció General de Política Lingüística hem de tenir en compte els següents acords:

- Promoure uns usos lingüístics que permetin fer visibles les dones en els textos didàctics, sobretot en les referències genèriques a professions, oficis, càrrecs o funcions, particularment en singular.

Exemples:

El director o directora de l'escola

El professor o professora haurà de conduir el grup

L'alumne o alumna ha de fer les tasques encomanades

Les famílies han d'acompanyar el seu fill o filla en les tasques encomanades

El tècnic o la tècnica realitzarà les tasques definides per l'empresa.

- Cal afavorir la claredat i la simplicitat dels textos per tant cal donar preferència, en general, als recursos que no comporten l'ús de formes dobles, com ara noms col·lectius i epicens, i expressions impersonals, sempre que no es presti a equívocs.

Exemples:

El professorat ha de tenir un espai per reunir-se

L'alumnat ha de seguir les pautes d'adaptació

El personal d'administració té un horari flexible

Els infants han de dur hàbits saludables

- En les referències fetes en plural a col·lectius que poden ser constituïts pels dos sexes, s'entén que el masculí té valor genèric. Tot i així, d'acord amb el que estableix la guia, en aquells casos on hi hagi voluntat de precisar o emfasitzar la referència a dones i homes dins del text, es poden fer servir formes dobles. Per tant en el marc educatiu, responent a aquesta voluntat, proposem fer servir en les ocasions que ho requereixin, formes dobles, com per exemple:

Els nens i les nenes han de recollir les joguines

Els pares i les mares treballen a casa i a fora

- Quan en els materials didàctics es fa referència a la família, ha de quedar representada la diversitat familiar, utilitzant en funció del context i de l'objectiu de la comunicació les fórmules dobles en plural : *pares i mares*, o bé el mot inclusiu de famílies.

Exemples:

Els pares i mares han de prestar atenció a qualsevol indicador de risc

Benvolgudes famílies...

4. Contribuir al reconeixement de la diferència cultural en un marc de valors compartits

4.1 Definició

L'Educació intercultural és una resposta pedagògica a l'exigència de preparar a la ciutadania perquè pugui desenvolupar-se en una societat plural i democràtica. Té com a finalitat última la igualtat en drets, deures i oportunitats de totes les persones. **L'educació intercultural** promou espais d'inclusió que ajudin a conviure en una mateixa societat basats en la igualtat i el reconeixement a la diferència en un marc de valors comuns propi de les societats democràtiques.

A Catalunya, s'ha anat teixint un model intercultural que vol construir un futur compartit i cohesionat a través de:

- **La igualtat d'oportunitats, tant en l'accés com en la permanència i la sortida del sistema educatiu, i les altes expectatives envers tots els alumnes, el que anomenaríem equitat.** En aquest sentit, cal recordar que l'educació ha estat i ha de seguir sent un element imprescindible d'ascens social.
- **El reconeixement i valor de la diferència** com una forma d'igualar-nos en dignitat, però també de créixer i conviure sumant des de les singularitats que tots tenim. Només és possible generar vincles i filiacions si partim de reconèixer-nos com a iguals quant a drets i obligacions, com a persones que formem part d'un projecte comú. En aquest sentit és necessari **desenvolupar una competència intercultural** que proporcioni aquelles habilitats i capacitats que ens permeti viure i conviure en una societat plural. També cal que acompanyem l'alumnat en la **construcció de la seva pròpia singularitat o identitat**, una identitat madura i responsable, que pot ser múltiple, combinant diferents elements culturals i lingüístics, i capaç d'adoptar criteris que l'ajudin a prendre decisions, a actuar i a gestionar complexitats, i a fer-se'n responsable, evitant així futurs replegaments identitaris o radicalitzacions.
- **Promovent un marc de valors i elements compartits que configurin també una identitat col·lectiva.** En aquest sentit cal remarcar allò que ens fa més iguals que diferents i promoure els valors i drets propis d'una societat democràtica. Així mateix hem d'entendre la llengua catalana no només com un element d'igualtat d'oportunitats sinó també com un element de cohesió social.

Per tant, aquest reconeixement de la diferència cultural en els materials didàctics, hauria de considerar els següents objectius:

- Desenvolupar la **consciència d'igualtat** en drets i deures.
- **Promoure** el reconeixement a la diversitat en un marc de valors compartits.
- Potenciar la cultura del **diàleg, la interrelació i la convivència**.

4.2 Orientacions per aplicar en els materials didàctics

- Garantir que, tant a nivell d'imatge com de text, aparegui representada la diversitat d'alumnat (origen, cultura, religió, llengua...) de la societat catalana.
- Visibilitzar les aportacions de les diverses cultures a la cultura universal evitant la visió eurocèntrica. Exemples:
 - Evitar establir jerarquies o evolucions entre sistemes d'escriptura.
 - Utilitzar vocabulari universal per representar fets històrics, ampliant la mirada més enllà de l'àmbit occidental (no utilitzar termes com descoberta, nou món, etc...)
 - Incloure aportacions no occidentals a les diferents matèries: representacions cartogràfiques diverses, diversitat de periodització històrica, arts no occidentals...
- Eliminar estereotips i prejudicis en els continguts dels materials en relació a diverses cultures. Exemples:
 - En l'explicació de la història donar una visió estereotipada dels trets culturals.
 - Representar els migrats com agents actius i emprenedors que han triat una nova forma de vida enlloc de presentar-los només com a víctimes d'una situació.
 - Referir-se als fills i filles dels immigrants com a ciutadans i ciutadanes de ple dret i no com a immigrants de segona generació.
 - Desmentir que el nombre de parlants és la raó més important per valorar una llengua.
 - Aprofundir en la idea que la pèrdua o unificació de les llengües empobreix la humanitat.

- Incloure activitats d'aprenentatge que permetin a l'alumnat reconèixer la diversitat cultural, amb propostes d'anàlisi crítiques respecte a la pròpia cultura i la dels altres.).
- Incloure activitats que promoguin el treball en grup per facilitar el coneixement mutu i la interacció.
- Facilitar activitats per trobar semblances (més que no pas diferències) entre les diferents tradicions culturals.

En el cas de materials didàctics elaborats pel professorat i adreçats a una aula

concreta, a part de les orientacions descrites anteriorment, es recomana tenir en compte també les següents:

- Visualitzar la diversitat de llengües al centre, a part de les oficials, i incorporar-les a les activitats.
- Evidenciar, des de les àrees del currículum, les aportacions de les diverses cultures existents a l'aula a la cultura universal.
- Incorporar activitats que reforcin l'autoestima dels alumnes que pertanyen a grups minoritzats.
- Valorar les aportacions de l'alumnat procedent d'altres cultures i visibilitzar aquesta diversitat com una riquesa.

5. Decàleg d'orientacions pràctiques per un material didàctic igualitari i intercultural

1. Aportar una visió global lliure de prejudicis i estereotips.
2. Incorporar la perspectiva de gènere i la visualització de les dones en els diferents àmbits de coneixement i de desenvolupament dels oficis i professions.
3. Incorporar la perspectiva intercultural i el reconeixement de les aportacions de totes les cultures.
4. Fer un ús del llenguatge oral, escrit i visual inclusiu i no sexista.
5. Potenciar el reconeixement de la diferència.
6. Potenciar els valors, drets i deures d'una societat democràtica.
7. Referenciar models identitaris de feminitat i masculinitat que possibilitin establir formes òptimes de relacions afectives.
8. Garantir que tant a nivell d'imatge com de text, hi hagi la diversitat d'alumnat representada.
9. Positivitzar l'alumnat de cultures minoritàries.
10. Potenciar l'ús de metodologies inclusives.